

Az elkötelezettség mint közvetlen reagálás

Ivan Slamnig

Az irodalom elkötelezettségéről, illetve elkötelezettségének szükségéről folyó vita feltételezi annak elismerését, hogy az irodalom lehet elkötelezett és el nem kötelezett vagy kisebb vagy nagyobb mértékben elkötelezett. Mivel azonban egyesek úgy vélik, hogy az irodalom nem lehet el nem kötelezett, valószínűleg a kifejezés kétféle értelmezéséről van szó, vagy talán arról, hogy itt homonimákkal van dolgunk.

Tapasztalatból tudom, hogy az elkötelezettségről folyó vitákban az el nem kötelezett műveket is elismerik művészi alkotásoknak, az elkötelezettség tehát, e szerint az elterjedt vélemény szerint, nem lényeges tulajdonsága a művészetnek, hanem csak valami kívánatos, amiért harcolni kell, hogy az irodalom jobb, tartalmasabb, sőt hasznosabb legyen.

Ezt gyakran úgy értelmezik, hogy az irodalomnak a társadalom általános irányított fejlődésében kell elköteleznie magát azaz az irodalomnak hasznosnak kell lennie sajátos tulajdonságain kívül is. Az ember, akit most elképzelünk, nem tagadja sem az elkötelezett, se az el nem kötelezett alkotások művészi értékét, mégis az elkötelezett művek mellett foglal állást, mert azok hasznosak lehetnek bizonyos szervezett társadalmi vállalkozásokban. Hogy néhány egyszerű példával éljünk, elkötelezett költészetnek nevezhetnénk ezek szerint azt, amely az embereket egy olyan objektum építésére ösztönözné, melyet egyébként is felépítenének; vagy azt, amely a mezőgazdaságban újfajta növények termesztését szorgalmazza, vagy egy árucikk eladását segíti elő.

Habár ez az álláspont, ha a valóságban alkalmazzák, nem akadályozza szükségszerűen nagy művészi alkotások keletkezését — felsorolhatnánk több művet, amely ilyen értelemben van elkötelezve, mégis

értékes alkotás —, gyakorlatilag rendszerint egészségtelen légkört teremt, melyben az alkotásokat megnyírbálják, átdolgozzák, megváltoztatják, „beoltják”, mégpedig éppen a művészi elemek rovására, s ennek oka az a felfogás — amely ebben az egészségtelen légkörben alakul ki —, hogy az *ilyen* elkötelezettség elválaszthatatlan magától a műtől. Különben mindig voltak alkalmi versek, alkalmi képek, alkalmi szerzemények is, amelyek egy konkrét, nyilvánvaló célt szolgáltak, mégis művészi alkotások maradtak. Az alkalmi jelleg akkor válik veszélyessé, amikor azt követelményként, értékmérőként alkalmazzák.

Ha azok, akik olyannyira kedvelik ezt a szót, s valamilyen erőteljességgel találnak benne, végül is elhagyták az elkötelezettség fentebb ismertetett értelmezését, mégsem vetik azt el teljesen, hanem más jelenségekre is alkalmazzák fogják. Így szűkítik az elkötelezettség fogalmát — a szerző választását mint jelentéktelenséget, mellőzve — a makroszkopikus történések társadalmilag szuggesztív leírásává, mi több, a szerzőnek a saját műve szereplői iránti részvétévé enyhítik, s azt adott esetben pozitívnak fogják tekinteni.

Ha az elkötelezettség és a hozzá hasonló jelentésű szavakat így értelmezzük, aligha tarthatjuk fontosnak egy mű elemzése vagy értékelése folyamán; mint követelmény, az irodalmon kívül áll: esetleg valamilyen díjról, rendelésről vagy megvásárlásról van szó, amely meghatározott kötelezettséggel is jár.

Ily módon az elkötelezettség az alkotás egyik kevésbé fontos külsőleges ismertetőjeleként határoztuk meg. Talán nagyobb sikert érünk el, ha ennek a szónak a jelentését olyan vonatkozásban vizsgáljuk meg, amikor is egy irodalmi mű lényeges elemét képezi, azaz amikor nem is beszélhetünk költészetéről, ha ugyanakkor nem beszélünk elkötelezettségről is. Az el nem kötelezettség ebben az esetben utánczást, epigonizmust, tartalmatlanságot, az élményre való képtelenség értelmében vett sikertelenséget jelentene. Az író elkötelezettsége pedig azt jelentené, hogy a maga környezetének konkrét problémáival foglalkozik, a problémák kiválasztása pedig az író belátásától, kívánságától függ — ez az ő kizárólagos joga.

Mégis úgy tetszik, hogy ennek a szónak a fentiek alapján szigorúbban körülhatárolt jelentést kell adnunk. Az irodalomban a társadalmi követelmények és a divat hatása alatt megjelenik egy alkotás, vagy akár egy egész korszak alkotó munkásságának típusa, amely allegorizál, nem riad vissza az érthetlenségtől, s egy különös, önmagába zárt, nem mindenkire vonatkozó intimitásként ábrázolt világ problémáit tárgyalja; nem vonjuk ugyan kétségbe az ilyen alkotás művésziességét, de a sajátos allegorikussággal szembehelyezzük az elkötelezettséget, s evvel a szónak végeredményben a következő jelentést adjuk: *közvetlen reagálás* azokra a problémákra, amelyeket az író mint ember a legintenzívebben él át a valóságban, melyben mindannyian élünk.

Azt hiszem, ez a jelentés nagyon is megfelelő.

Tomán László fordítása

Az írás eredetije még közöletlen; Slammig szerkesztőségünk kérésére juttatta el folyóiratunkhoz kéziratát.